

TOTTA VAI VALETTA?

- MEDIALUKUTAIDON OPPITUNNIT

**Oppitunnit muodostavat kokonaisuuden,
mutta kumpikin toimii myös erillisenä oppituntina.**

Tausta:

Median merkitys on keskeinen toimivalle demokratialle. Valheellisten tietojen levittämistä voidaan lisäksi käyttää myös esimerkiksi yksilöiden kiusaamiseen ja verkkohäirintään. Oppitunnin tarkoituksena on osoittaa, että kaikkeen sosiaalisessa mediassa näkemäänsä ei kannata sellaisenaan luottaa, vaan tulee muistaa lähdekritiikin merkitys. On tärkeä myös tunnistaa verkossa tapahtuvan kiusaamisen muotoja ja tiedostaa, mitä itse voi tehdä verkossa tapahtuvan häirinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi.

TUNTI 1

Oppiaineet: Äi, YH, ET, UE

L-tavoitteet: L1, L4, L5

Kesto: 45 min

Tavoite:

- Pohditaan sosiaalisen median luotettavuutta tiedonlähteenä
- Pohditaan, kuinka somessa kiertävien sisältöjen aitouden voi tunnistaa
- Tutustutaan valeuutisen, disinformaation ja misinformaation käsitteisiin ja pohditaan, miksi sellaisia tehdään
- Pohditaan eettisiä kysymyksiä, joita valeuutisiin liittyy

TUNNIN OHJEISTUS

Kysy oppilailta, tietävätkö he, mikä on valeutinen?

*Valeutinen matkii ulkoisesti journalismia. Oikea journalismi on faktapohjaista, mutta valeutises-
sa esitetään väitteitä faktoina. Nykyään valeutisen käsite on hämärtynyt ja helposti nimetään
mikä tahansa uutinen valeutiseksi, mikäli ollaan sen kanssa eri mieltä.*

Entä mitä luulet, tunnistatko valeutisotsikon?

*Suurimmalla osalla meistä on tapana lukea vain uutisotsikoita ja jakaa niitä eteenpäin sen kum-
memmin perehtymättä uutisen lähteeseen tai sisältöön. Sosiaalisen median alustoilla pidetään
helposti kaikkia uutisia samanarvoisina. Valeutissivustot sepittävät tarkoituksella tarinoita ja hou-
kuttelevia uutisotsikoita, että mahdollisimman moni ihminen klikkaisi linkkejä ja kyseinen sivusto
saisi mainostuloja. Valeutisten muodossa levitetään myös vihapuhetta.*

Näin tunnistat valeutisen:

1. Tarkista taustat. Kuka on uutisen julkaisija? Jäljitteleekö sivuston verkko-osoite jonkun tunnetun uutisorganisaation osoitetta?
2. Kuka on tekijä? Löytyykö toimittajan tiedot? Tarkista hakukoneen avulla onko toimittajan nimi oikein vai keksitty.
3. Kiinnitä huomio uutisen kieleen. Valeutisissa on usein kielioppivirheitä ja solvaavia ilmauksia.
4. Mihin lähteisiin uutinen perustuu? Onko jutussa mainittua tutkimusta olemassa? Jos uutisessa mainitaan numeroita, voiko tiedon tarkistaa jostakin?
5. Tarkista päivämäärä. Onko uutinen ajankohtainen?
6. Tarkista asenteesi. Uskomme herkästi uutisiin, jotka vahvistavat omaa maailmankuvaamme.

Tehtävä 1:

Keskustelkaa koko luokan kesken tai pienryhmissä, minkälaisien tapahtumien tai ilmiöiden yhteydessä viime aikoina on levitetty valeutisia? Ja miksi sellaisia uutisia levitetään?

Vinkki: korona, vaalit, hurrikaanit, turvapaikanhakijat

Tehtävä 2:

Tutkikaa parin kanssa seuraavia uutisotsikoita ja pohtikaa, voisiko uutinen olla totta vai tarua. Mitkä uutisista pitävät paikkansa? Mitkä niistä ovat luotettavasta lähteestä? Miksi?

1. Metsurit kaatoivat vahingossa maailman vanhimman puun Amazonin sademetsässä
Julkaisija: World News Daily Report
2. Startup-visionääri: ”Valkoposkihanhet ovat tulevaisuuden energianlähde”
Julkaisija: Uutissirkus
3. Tutkimus: Lapsista tulee älykkäämpiä, jos heidän asuinympäristössään on luontoa
Julkaisija: Maaseudun tulevaisuus
4. Greta Thunberg teki sen taas! Nuori ilmastoaktivisti sivalsi Donald Trumpia toistamiseen Twitterissä – vastasi kohutuiittaajan ilkikuriseen möläytykseen
Julkaisija: MTV Uutiset
5. Tappajavalaat söivät japanilaisen valaanpyyntialuksen miehistön elävältä – 16 kuollut
Julkaisija: World News Daily Report
6. Greta Thunberg on nimitetty ”Ilmastopyhimykseksi” Ruotsin koulujen uskonnollisessa opetusmateriaalissa. Koululaisia opetetaan pilkkaamaan Gretan vastustajia.
Julkaisija: MV-lehti
7. Tutkijat ymmällään: Oudosti käyttäytyvät miekkavalaat ovat alkaneet riepotella ja rikkoa huviveneitä Atlantilla
Julkaisija: Helsingin Sanomat

Oikeat vastaukset: 1) Tarua 2) Tarua, kyseinen sivusto on satiirinen huumorisivusto. 3) Totta 4) Totta 5) Tarua 6) Tarua 7) Totta

Pohtikaa yhdessä, mitä haittaa on siitä, että valeutisia levitetään.

Tehtävä 3:

Tutustukaa Feikkiä vai faktaa -käsikirjaan: www.somekäsikirja.fi
Selvittäkää, mitä tarkoittavat seuraavat käsitteet

- a. misinformaatio
- b. disinformaatio
- c. propaganda
- d. medialukutaito

Lukuvinkkejä! Haluatko tietää lisää valeutisista? Tässä muutama vinkki:

Johanna Vehkoo: Valheenpaljastajan käsikirja

Ylen Valheenpaljastaja -sarja www.yle.fi/aihe/kategoria/oppiminen/valheenpaljastaja

TUNTI 2

Oppiaineet: ÄI, YH, ET, UE

L-tavoitteet: L1, L4, L5

Kesto: 45 min

Tavoite:

- Tutustukaa käsitteeseen verkkohäirintä
- Tutustua verkkohäirintään sukupuolittuneena ilmiönä
- Oppia, kuinka verkkohäirintään voi puuttua

Tehtävä 1.

a) Mitä on verkkohäirintä? Tehkää yhteinen ajatuskartta aiheesta taululle.

Mitä on verkkohäirintä?

Verkossa tapahtuu monenlaista häirintää, muun muassa fyysisellä ja seksuaalisella väkivallalla uhkaamista, rasistisia kommentteja, kiusaamista, seksuaalista häirintää, trollausta, ulkonäön pilkkaamista ja vainoamista. Noin ¼ suomalaisista 15–30-vuotiaista on nähnyt verkkovihaa tai vihapuhetta, noin 10% on saanut sitä osakseen ja noin 4% osallistuu sen tuottamiseen (Kaakinen 2018). Pojat kohtaavat verkkovihaa etenkin pelitiloissa, tyttöihin kohdistuu naisvihaa, seksuaalista häirintää tai uhkailua.

b) **Kuinka puuttua verkkohäirintään?** Kuvittele kaverisi jakavan kuvakaappauksen jonkun somepostauksesta, jossa on loukkaavaa sisältöä. Jaatko sen eteenpäin, vai pysähdytkö miettimään, että kyseinen postaus saattaa olla myös väärennetty? Kuvakaappauksia on myös helppo väärentää aidon näköisiksi, jolloin joku voi luoda kiusaamistarkoituksessa aidon näköisiä Instagram, Twitter- tai Facebook-postauksia. Miten tulisi toimia, jos huomaat että tällaista tapahtuu? Mitä valheellisten somepostausten levittämisestä voi seurata?

c) Planin Tyttöjen päivän 2020 kampanja nostaa esiin, että tytöt ja naiset kokevat erityisen paljon verkkohäirintää. Naiset kohtaavat internetissä häirintää 27 kertaa todennäköisemmin kuin miehet, ja kolme neljästä naisesta on kokenut verkkoväkivaltaa. Mistä arvelette, että tämä voisi johtua? Mitä mielestänne merkitsee Planin sivuilla oleva lause ”Yhteiskunnan kyvyttömyys arvostaa ihmisiä tasa-arvoisesti on häirinnän ja sukupuolisidonnaisen väkivallan perimmäinen syy, missä ikinä sitä tapahtuukaan.”?

Tehtävä 2.

Tutustukaa Planin kampanjasivuihin www.plan.fi/tyttojen-hairinta-verkossa ja etsikää vinkkejä siihen, miten voi rakentaa turvallisempaa verkkomaailmaa. Mitä mieltä olet Planin antamista vinkeistä?

Tehkää ryhmissä oma viiden kohdan lista siitä, miten ylläpidetään turvallista ja tasa-arvoista ilmapiiriä verkossa.

Lukuvinkkejä!

Ylen juttu: Voisiko fontti poistaa nettikiusaamisen? www.yle.fi/uutiset/3-11516642

Miltä nettihäirintä tuntuu? Docventuresin pelissä voit testata asiaa käytännössä. Huom! Tämä juttu perustuu todellisiin esimerkkeihin ja saattaa sisältää ahdistavaa materiaalia. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/10/22/luuri-taynna-sontaa-ahdistavia-viesteja-ja-puheluita-tuntemattomista-numeroista>